

Lagutskottets betänkande

1980/81:18

med anledning av motioner om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar

Motionsyrkanden

I motion 1980/81:372 av Margareta Åndrén (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att familjelagssakkunniga ges uppdraget att skyndsamt framlägga förslag till ändring av 1912 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar.

I motion 1980/81:903 av Hans Pettersson i Helsingborg (s) och Bengt Silfverstrand (s) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att 1 § i 1912 års lag angående internationella rättsförhållanden rörande äktenskapets rättsverkningar upphävs.

I motion 1980/81:1585 av Catarina Rönnung (s) yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller att familjelagssakkunniga snarast lämnar förslag till ändring av den internationellt äktenskapsrättsliga lagstiftningen i enlighet med vad som anförs i motionen.

Gällande rätt

Giftermålsbalken är i princip tillämplig endast på rättsförhållanden mellan makar som är svenska medborgare. Är den ene eller båda makarna utländska medborgare får frågan om vilken lag som skall tillämpas avgöras enligt internationellt privaträttsliga normer. Normerna kan medföra att svensk domstol har att tillämpa en främmande stats äktenskapsrätt i ett äktenskapsmål mellan utländska medborgare som anhängiggjorts här i landet.

Bestämmelser om tillämplig lag beträffande rättsverkningar av äktenskap mellan medborgare i olika länder har sedan 1912 funnits i en särskild lag, lagen 1 juni 1912 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar. Lagstiftningen föranleddes av att Sverige 1912 ratificerade en i Haag 1905 avslutad konvention angående konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap. Enligt 1 § 1912 års lag fick Kungl. Maj:t rätt att under förutsättning av ömsesidighet förordna att i fråga om tillämpning av främmande stats lag de bestämmelser som meddelats i 1912 års lag och som var upptagna i Haagkonventionen skulle lända till efterrättelse här i landet. Bestämmelserna i lagen och konventionen reglerar vilken lag som skall tillämpas på vissa rättsförhållanden mellan makar. Beträffande makars förmögenhetsförhållanden stadgas att äktenskapets rättsverkningar i brist på avtal mellan makarna skall bestämmas av lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Vidare gäller

att frågan huruvida makar får upprätta avtal om förmögenhetsförhållandena under äktenskapet eller ändra eller upphäva ingångna avtal skall avgöras enligt lagen i makarnas hemland. Den rättsliga giltigheten av sådana avtal eller vilken verkan avtal kan ha skall däremot bedömas enligt lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Har avtalet slutits under äktenskapet tillämpas dock lagen i makarnas hemland vid avtalets ingående.

Sedan jämväl Frankrike, Italien, Nederländerna, Portugal, Rumänien och Tyskland tillträtt konventionen förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelse 1912 med stöd av bemyndigandet i 1912 års lag att bestämmelserna i lagen och konventionen skulle tillämpas i Sverige. Genom kungörelse 1929 meddelades ett ytterligare sådant förordnande sedan också Polen och staden Danzig tillträtt konventionen. Konventionen sades upp av Sverige år 1920 i förhållande till Frankrike och 1962 i förhållande till övriga stater. Ytterligare stater har sedermera sagt upp konventionen. Eftersom ömsesidighetskravet i 1912 års lag i och med Sveriges frånträde inte längre är uppfyllt har regeringen 1977 upphävt kungörelserna från 1912 och 1929 om tillämpningen av Haagkonventionen. Något upphävande av 1912 års lag har däremot inte kommit till stånd. Lagen är emellertid inte längre direkt tillämplig i något fall. Det har dock ansetts att lagen än så länge ger uttryck för allmänna internationellt privaträttsliga grundsatser på området och därför fortfarande i viss mån är vägledande för rättstillämpningen (se NJA I 1970 s. 420 och prop. 1973:158 s. 24).

Beträffande medborgare i de nordiska länderna finns särskilda bestämmelser om makars förmögenhetsförhållanden i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Motionsmotiveringar

I de tre motioner som behandlas i betänkandet hänvisas till ett nyligen avgjort mål i högsta domstolen. Målet gällde hur makars egendom skulle fördelas, sedan en svensk kvinna och hennes utländske make skilts. Med tillämpning av internationellt privaträttsliga regler tillerkändes mannen rätt till hela makarnas bo.

Motionären i motion 372 finner denna rättskipning beträffande äktenskaps rättsverkningar oacceptabel inte minst från jämställdhetssynpunkt och anser att en ändring av 1912 års lag snarast må komma till stånd. Motionären framhåller att familjelagssakkunniga kommer att behandla frågan om internationella rättsverkningar av äktenskap. Utgången i högsta domstolen liksom det ökande antalet äktenskap mellan svenska medborgare och invandrare motiverar enligt motionären att spörsmålet utreds med förtur.

Också motionärerna i motion 903 finner det otillfredsställande att modern

svensk rättskipning skall behöva leda till könsdiskriminerande resultat. I motionen hänvisas till familjelagssakkunnigas arbete och framhålls att 1912 års lag omedelbart bör upphävas.

I motion 1585 framhålls likaledes att det aktuella domstolsavgörandet strider mot en modern syn på äktenskapet och att lagstiftningen bör ändras. Motionären anser att familjelagssakkunniga snarast bör framlägga förslag till ny lagstiftning.

Familjelagssakkunniga

Familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) tillkallades år 1969 med uppdrag att se över den familjerättsliga lagstiftningen. Samma år avlämnade familjerättskommittén ett betänkande (SOU 1969:60) Internationell äktenskaps- och arvsrätt. Betänkandet innehöll bl. a. förslag till en ny lag om internationella rättsliga förhållanden rörande äktenskap, vilken skulle ersätta bl. a. 1912 års lag. Kommitténs förslag i den del det gällde makars rättsförhållanden ledde inte till lagstiftning. I stället överlämnades betänkandet såvitt avsåg reglerna om makars rättsförhållanden m. m. genom tilläggsdirektiv 1974 till familjelagssakkunniga för fortsatta överväganden i samband med deras utredningsarbete.

På grundval av ett av familjelagssakkunniga avgivet delbetänkande genomfördes 1973 en partiell reform av i första hand äktenskapsrätten. 1977 avgav de sakkunniga ytterligare ett delbetänkande angående underhåll till barn och frånskilda, vilket låg till grund för den 1978 genomförda reformen av den familjerättsliga underhållsskyldigheten (prop. 1978/79:12, LU 1978/79:9). De sakkunniga fortsätter sitt arbete med övriga delar av utredningsuppdraget och behandlar f. n. reglerna om giftorätt och andra ekonomiska rättsverkningar av äktenskapet.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1978/79 års riksmöte väcktes två motioner vari togs upp samma spörsmål som i de nu aktuella motionerna. I den ena motionen yrkades att 1912 års lag skulle upphävas och i den andra begärdes att lagen skulle ses över.

I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1979/80:14 framhöll lagutskottet att de principer på vilka 1912 års lag och Haagkonventionen bygger måste anses i viss utsträckning strida mot en modern syn på äktenskapet och jämställdheten mellan makar. En annan nackdel med lagen var att en tillämpning av de internationellt privaträttsliga normer som lagen och konventionen innehåller kan leda till otillfredsställande resultat i det enskilda fallet. Utskottet delade därför motionärernas uppfattning att det var angeläget att mera tidsenliga bestämmelser på området snarast kommer till stånd. Utskottet kunde däremot inte ställa sig bakom förslaget om

upphävande av 1912 års lag. Enligt utskottets mening kunde nämligen inte lagen upphävas – och därmed även det regelsystem för lösande av lagkonflikter i internationella äktenskapsmål som hittills tillämpats – utan att man samtidigt härmed införde nya bestämmelser angående tillämplig lag i fråga om äktenskapets rättsverkningar. Att utforma nya regler på det aktuella området av den internationella privaträtten var förenat med åtskilliga problem, vilka till stor del är av mycket komplicerad beskaffenhet. Frågan om hur ett nytt regelsystem skall gestaltas kunde därför enligt utskottet lösas först efter ingående överväganden.

Utskottet hänvisade till de tilläggsdirektiv som getts familjelagssakkunniga och konstaterade att enligt vad utskottet inhämtat de sakkunniga skulle komma att ta upp de internationellrättsliga frågorna rörande äktenskap sedan arbetet beträffande GB:s regler om äktenskapets rättsverkningar avslutats. Med hänsyn till vad utskottet anfört angående angelägenheten av att nya regler på området snarast kommer till stånd förutsatte utskottet att utredningsarbetet bedrivs så skyndsamt som möjligt.

På grund av det anförda ansåg utskottet att motionerna inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet

I betänkandet behandlas tre motioner beträffande 1912 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskapets rättsverkningar.

Lagen innehåller bestämmelser om vilket lands lag som skall tillämpas beträffande rättsverkningar av äktenskap där den ene maken eller båda makarna är utländska medborgare. Lagstiftningen föranleddes av att Sverige 1912 ratificerade en i Haag 1905 avslutad konvention angående konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap. Enligt 1 § 1912 års lag fick Kungl. Maj:t rätt att under förutsättning av ömsesidighet förordna att i fråga om tillämpning av främmande stats lag de bestämmelser som meddelats i 1912 års lag och som var upptagna i Haagkonventionen skulle lända till efterrättelse här i landet. Beträffande makars förmögenhetsförhållanden stadgas i lagen och konventionen att äktenskapets rättsverkningar i brist på avtal mellan makarna skall bestämmas av lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Vidare gäller att frågan huruvida makar får upprätta avtal om förmögenhetsförhållandena under äktenskapet eller ändra eller upphäva ingångna avtal skall avgöras enligt lagen i makarnas hemland. Den rättsliga giltigheten av sådana avtal eller vilken verkan avtal kan ha skall däremot bedömas enligt lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Har avtalet slutits under äktenskapet tillämpas dock lagen i makarnas hemland vid avtalets ingående.

Sedan vissa stater tillträtt konventionen förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelser 1912 och 1929 med stöd av det ovannämnda bemyndigandet i

1912 års lag att bestämmelserna i lagen och konventionen skulle tillämpas i Sverige. Konventionen har sedermera sagts upp av Sverige. Eftersom ömsesidighetskravet i 1912 års lag i och med Sveriges frånträde inte längre är uppfyllt har regeringen 1977 upphävt kungörelserna från 1912 och 1929 om tillämpningen av Haagkonventionen. Något upphävande av 1912 års lag har däremot inte kommit till stånd. Lagen är emellertid inte längre direkt tillämplig i något fall. Det har dock ansetts att lagen än så länge ger uttryck för allmänna internationellt privaträttsliga grundsatsar på området och därför fortfarande i viss mån är vägledande för rättstillämpningen (se NJA I 1970 s. 420 och prop. 1973:158 s. 24).

I motionerna 1980/81:372 och 1585 begärs att familjelagssakkunniga skyndsamt skall lägga fram förslag till ändringar av den internationella äktenskapslagstiftningen. I motion 1980/81:903 yrkas att 1912 års lag skall upphävas. Motionärerna i samtliga tre motioner framhåller som skäl för sina yrkanden att nuvarande rättspraxis när det gäller äktenskapsmål av internationellrättslig natur strider mot en modern syn på äktenskapet och leder till oacceptabla resultat. Motionärerna anser det därför angeläget att nya regler på området snarast kommer till stånd.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om att de principer som 1912 års lag och Haagkonventionen bygger på inte är förenliga med en modern syn på äktenskapet och strävandena mot jämställdhet mellan makar. Som utskottet framhöll år 1979 vid behandling av motioner med samma syfte som de nu aktuella (LU 1978/79:14) är en annan nackdel med lagen att tillämpningen av de internationellt privaträttsliga normer som lagen och konventionen innehåller kan leda till otillfredsställande resultat i det enskilda fallet. I likhet med motionärerna anser utskottet därför att det är angeläget att de nuvarande reglerna på området snarast ersätts med mera tidsenliga bestämmelser. Att i enlighet med önskemålet i motion 903 omedelbart upphäva 1912 års lag anser utskottet dock inte möjligt. Utskottet vill härvidlag erinra om vad utskottet framhöll år 1979 nämligen att lagen inte kan upphävas – och därmed även det regelsystem för lösande av lagkonflikter i internationella äktenskapsmål som hittills tillämpats – utan att man samtidigt inför nya bestämmelser angående tillämplig lag i fråga om äktenskapets rättsverkningar. Att utforma nya regler på det aktuella området av den internationella privaträtten är förenat med åtskilliga problem, vilka till stor del är av mycket komplicerad beskaffenhet. Frågan om hur ett nytt regelsystem skall gestaltas kan därför lösas först efter ingående överväganden.

Som framgår av redogörelsen ovan (s. 3) har familjelagssakkunniga genom tilläggsdirektiv år 1974 fått i uppdrag att överväga frågan om ny lagstiftning beträffande internationella rättsförhållanden rörande äktenskap. Enligt vad utskottet inhämtat kommer familjelagssakkunniga att omkring halvårsskiftet 1981 avlämna ett delbetänkande om giftermålsbalkens regler om äktenskaps rättsverkningar. Därefter kommer familjelagssakkunniga att ta upp de

internationellrättsliga frågorna till överväganden. Med hänsyn härtill anser utskottet det lämpligt att motionerna jämte utskottets betänkande överlämnas till familjelagssakkunniga för att tas i beaktande under utredningsarbetet.

Utskottet hemställer

att riksdagen hos regeringen begär att motionerna 1980/81:372, 1980/81:903 och 1980/81:1585 jämte utskottets betänkande i ärendet överlämnas till familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) för att tas i beaktande under utredningens arbete.

Stockholm den 23 april 1981

På lagutskottets vägnar

LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Bernt Ekinge (fp), Ivan Svanström (c)*, Stig Olsson (s), Elvy Nilsson (s), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp), Margareta Gard (m), Göran Allmér (m)* och Per Stenmarck (m).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.